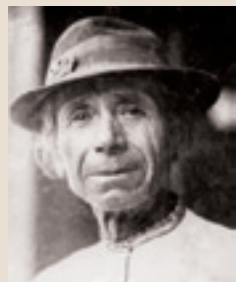

OBJAV, STRATA A NÁVRAT NA SLOVENSKO

Štefan Hulman-Petrech –
nálezca slávnej Venuše

Novodobé osudy venuše sú vskutku komplikované. Našiel ju pravdepodobne v roku 1930 v polohe Podkovica roľník Štefan Hulman-Petrech. O jej náleze však nikoho neinformoval v domnení, že ide iba o stratenú detskú hračku. Cez vojnu ju za smiešnu cenu, resp. za niekoľko spomienkových fotografií predal sudetskému továrnikovi Bernhardovi Germannovi z okolia Trutnova, ktorý spáchal v roku 1945 samovraždu. Zem sa zlahla aj za venušou. Našťastie nie naveky.

V čase Slovenského štátu vykonával v Moravách nad Váhom rozsiahle archeologické výskumy Lothar Franz Zotz. Predvojnový kúpeľný hosť v Piešťanoch, neskôr vyslanec spolku Ahnenerbe, ktorého čestným predsedom bol ríšsky vodca SS a čestný doktor archeológie Heinrich Himmler. V protektoráte Čechy a Morava zastával Zotz post riaditeľa Ústavu pre pravek a včasnú dobu dejinnú na Karlovej univerzite v Prahe. Jedným z jeho cieľov bolo v súlade s teóriou tzv. sídliskovej archeológie potvrdiť prítomnosť germánskej rasy na našom území už v staršom praveku a tým podporiť Hitlerove nároky na cudzie územia. Objavil mnohé dôležité nálezy, ale pozostatky človeka nenašiel. Jeho výskumy navštívili aj najvyšší predstavitelia štátu.

Zotz ako neskorší profesor na bavorskej univerzite v Erlangene v monografii z roku 1951 spomínal, že venušu videl v rukách továrnika, ale veľmi neveril, že je pravá. Nezverejnil však všetko, čo vedel. S najväčšou pravdepodobnosťou mal venušu v tom období už vo svojom vlastníctve. Azda s cieľom, že sa jednoznačne overí pravosť venuše, priniesol ju Zotz do svetového centra archeologického výskumu počiatkov ľudstva – do Paríža do Musée de L'Homme. Pochválil sa ňou priamo tomu najpovolanejšiemu odborníkovi – abbému Henrimu Breuilovi. Ten originál neskôr vrátil do Erlangenu, ale vyrobil aj kópiu a vystavil ju v Musée de L'Homme.

Začiatkom 60. rokov minulého storočia si známy český antropológ Emanuel Vlček pri návšteve parížskeho múzea všimol dovtedy neznámu sošku s názvom *Venus de Moravy*. Bezodkladne informoval významného slovenského bádateľa Juraja Bárta, ktorý nelenil a začal náročný boj o znovuzískanie tohto skvostu. S pomocou zahraničných kolegov vystopoval, ako sa venuša dostala do Paríža. Tak sa preukázala spojitosť s L. F. Zotzom. To bol začiatok niekoľkoročnej takmer nekonečnej korešpondencie.

V roku 1965 získal J. Bárta z Paríža prvé fotografie, Zotz však bol neoblomný a k venuši sa „nepriznával“. V roku 1966 sa v Československu uskutočnil svetový archeologický kongres, ktorý navštívili aj Zotz so svojou asistentkou. Počas stretnutia v Moravách nad Váhom Zotz v rozhovore o náleze sošky nereagoval. Obrat nastal až po predložení parížskych fotografií a citácii výroku parížskych archeológov, ktorí potvrdili vrátenie venuše Zotzovi do Erlangenu. Tak na sklonku svojej kariéry i života Zotz vyšiel s farbou von a priznal svoj neetický postup. Prislúbil, že sa Moravianska venuša vráti na Slovensko.

Za prinavrátenie venuše na Slovensko patrí vďaka predovšetkým nestorovi výskumu staršej doby kamennej na Slovensku Jurajovi Bártovi, vedeckému pracovníkovi Archeologického ústavu SAV.

Zotz však v roku 1967 zomrel a situácia sa znovu zdala beznádejná. Vyriešiť ju pomohla Zotzova asistentka, neskôr profesorka Gisela Freundová, ktorá v máji 1967 skvostný nález slávnostne odovzdala v priestoroch Nitrianskeho hradu vtedajšiemu riaditeľovi Archeologického ústavu SAV Antonovi Točíkovi. Vďaka osobnému nasadeniu Juraja Bárta sa do vlastníctva Slovenskej republiky vrátil exkluzívny nález svetového významu.

L. F. Zotz a G. Freundová na Slovensku v r. 1966.

O PROJEKTE

Archeologické výskumy na území Slovenska dlhodobo prinášajú veľký počet výnimočných archeologických nálezov. Viaceré z nich z rôznych dôvodov nie sú prezentované verejnosti. Preto vznikla spoločná iniciatíva Národnej banky Slovenska a Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v pravidelných cykloch predstaví širokej verejnosti najvýznamnejšie archeologické nálezy z územia Slovenska.

Zájemcovia o našu dávnu minulosť sa vďaka tomu budú môcť postupne zoznámiť s originálmi jedinečných archeologických nálezov, napríklad antickou slonovinovou pyxidou z Čiernych Kľačan, zvonom z čias Veľkej Moravy z Bojne, zlatými pokladmi z doby bronzovej zo Spišského Štvrtku či Nižnej Myšle, staromaďarským kniežacím hrobom zo Zemplína, inventárom hrobu príslušníka germánskej elity z doby rímskej v Zohore.

Jeden z najstarších kresťanských zvonov na svete (9. storočie – Bojná, okr. Topoľčany).

Slonovinová pyxida (4. alebo 6. storočie – Čierne Kľačany, okr. Zlaté Moravce).

Súbor skvostných bronzových a sklenených nádob z doby rímskej (2. – 3. storočie – Dvory nad Žitavou, okr. Nové Zámky).

EDÍCIA

SKVOSTY DÁVNEJ
MINULOSTI SLOVENSKA

MORAVIANSKA VENUŠA

KLENOT UMENIA
DOBY KAMENNEJ

MORAVIANSKA VENUŠA

K najvýraznejším archeologickým nálezom z územia Slovenska patria jednoznačne praveké antropomorfné plastiky, medzi ktorými sa vyníma plastika ženy zo staršej doby kamennej nájdená v Moravanech nad Váhom, okr. Piešťany, na západnej strane Považského Inovca. Ide o vrcholný výtvor svetového paleolitického umenia.

Soška vysoká 7,6 cm je vyrezaná z mamutieho kla bieložltej farby. Jej tvorca sa pri opracovaní kla s kamennými nástrojmi musel vysporiadať s chybou použitého materiálu. Po vyformovaní tvaru bol povrch vyhladený. Zároveň sú na povrchu zreteľné aj stopy po použitých nástrojoch. Výsledkom je lesklý vzhľad. Venuša je prejavom prvotného neutralizmu. Zobrazuje ženu so zvýraznenými pohlavnými znakmi a steatopýgiou postavy. Úmyselne sú zanedbané „nedôležité“ partie tela. Opracovanie naznačuje, že hlava zámerne nebola vyformovaná. Niektorí bádatelia predpokladajú, že používanie podobizní mohlo byť v niektorých komunitách pri magických rituáloch zakázané, či nevhodné. Taktiež sa nedá vylúčiť, že mohlo ísť o podobizeň tehotnej ženy. Dokonalosť a ľahkosť stvárnenia naznačujú, že výroba podobných artefaktov bola výsadou najzručnejších členov komunity.

Doba jej vzniku je odhadovaná približne pred 22 860 rokmi. Patrí do mladého paleolitu do okruhu azda najvýraznejšej kultúry poslednej doby ľadovej – gravettienu približne pred 32 000 – 22 000 rokmi. S najväčšou pravdepodobnosťou predmet mohol slúžiť ako symbol materstva a plodnosti, symbol ženy a ženskosti, tzv. veľkej kmeňovej matky, bohyně, ako ochranný amulet a podobne.

Venuša z Moravian nad Váhom

• chýbajúca hlava

• miesto rúk je naznačené schematicky malými výbežkami v priestore ramien

• mohutné prsia

• výrazné stehná, tukové vankúše, brucho, zdôraznené pohlavné znaky

• nohy v skrátenej podobe s absenciou dolných častí, resp. chodidiel

DOBA A UMENIE

OBDOBIE VZNIKU VENUŠE – ČAS LOVCOV SOBOV A MAMUTOV

Venuša bola vyhotovená v mladšej časti gravettienu (30 000 – 20 000 rokov pred Kr.), kedy je evidovaná významná koncentrácia osídlenia *Homo sapiens sapiens* práve na Považí a Ponitří v priestore Trenčína, Piešťan, Trnavy a Nítry. V tom čase si gravettienski lovci zakladali sezónne táboriská v chladnej stepi až tundre najčastejšie na svahoch kopcov v nadmorskej výške 210 – 280 m. Išlo spravidla o miesta s dobrým výhľadom do údolí a k zdrojom vody, ktoré vyhovovali vtedajším loveckým stratégiám. Komunity doslova putovali za divou zverou, ktorá vzhľadom na teplotné výkyvy v priebehu jednotlivých ročných období migrovala za potravou na značne veľkom priestore. V určitých intervaloch sa lovecké komunity často vracali na tie isté táboriská.

V rámci týchto presunov dochádzalo aj k využívaniu a výmene rôznych zdrojov kamenných surovín používaných na výrobu kamenných štiepaných nástrojov (najmä rôzne druhy pazúrikov, radiolaritov a limnosilicítov). Výnimočne sa objavili aj na našom území tzv. ateliéry – miesta, kde sa spracovávala kamenná industria v blízkosti surovinových zdrojov (Nemšová, Moravany nad Váhom – Lopata II). Zriedkavo sa nachádzajú i kostené

Kamenné nástroje lovcov sobov a mamutov z Moravian nad Váhom (foto: archív AÚ SAV)

Zbrane a ozdoby gravettienskej kultúry z územia Slovenska (podľa Kaminská 2014, obr. 90).

J. Bárta – 1978
Vysoké Tatry – prednáška študentom archeológie na výskume mladopaleolitického sídliska.
„Tvrdohlavosť je dôležitá vlastnosť archeológa a vďaka nej máme späť na Slovensku jeden z najcennejších archeologických exponátov.“

J. Bárta – 1982
Večerník (Bratislava)
„Dr. E. Bárťová (manželka J. Bártu) odborná asistentka na katedre jazykov VŠP Nitra dostala (od manžela) „kategorický príkaz nevrátiť sa z Paríža bez získania informácií, ale aj fotografií *Venus de Moravany*. Vlasteneckú povinnosť splnila a vrátila sa s tromi fotografiami Moravskej venuše, za ktorú vydala svoje posledné franky, no popritom získala aj informácie od prof. Boudeta, z ktorých najdôležitejšia bola tá, že *Venus de Moravany* pochádza zo Slovenska...“.

J. Bárta – 1982
Nové slovo
„Prof. L. Zotz vyhlásil (svetový kongres archeológov v Prahe 1966), že o venuši nič nevie... Po predložení troch fotografií a pretlmočení výroku prof. J. Boudeta, že venušu po smrti prof. Breuila museli vrátiť majiteľovi do Erlangenu, prof. Zotz nemal iné východisko ako priznať jej vlastníctvo“.

S. Vencl – 2002
Archeologické rozhledy hodnotenie L. F. Zotza
„O motívoch jednání vědců Zotzova typu lze pouze spekulovat... rozhodně jim však jejich hnědá minulost v poválečné době v kariéře nepřekážala, tešili se všeobecné úctě, třebaže dokumenty prokazují jejich účelové lži, vědecké podvody, falšování a utajování (zamlčování) pravdy.“

a parohové nástroje, alebo ozdoby. Dôležitú úlohu v živote i kultových praktikách zohrávali minerálne farbivá. Dokladajú to tak nálezy kúskov farbív, ako aj kostené predmety používané na ich rozotieranie. Červené farbivo sa našlo aj na schránkach prevrätaných ulít a dentálií pravdepodobne používaných ako súčasť náhrdelníkov.

V našom priestore patrili k najčastejšie lovenej zveri najmä soby, ale aj kone, mamuty, zajace, polárne líšky, vtáky či medvede. Pri výskumoch sa ojedinele nachádzajú ohniská a výnimočne i pôdorysy stanových obydlí s ohniskom (napríklad Moravany nad Váhom – Lopata I).

Výskyt rôznych foriem ženskej plastiky je v Európe a Ázii najintenzívnejší približne v období 35 – 10 000 rokov pred Kr., t. j. v mladom paleolite, v kultúrach

sa radí 11,4 cm vysoká Věstonická venuša z Moravy vyrobená z pálenej hlíny (29 000 – 25 000 rokov pred Kr.) – najstaršia známa keramická plastika ženy na svete a 11,1 cm vysoká Willendorfská venuša z Dolného Rakúska vyrobená z oolitického vápenca na povrchu so zvyškami červeného farbiva (približne 23 000 rokov pred Kr.) Práve oblasť Moravian nad Váhom patrí k najvýznamnejším sídliskovým kumuláciám mladého paleolitu a osobitne gravettienu v Európe.

aurignacien, gravettien, szeletien, solutréen a magdalenien.

Na ich výrobu poslúžili rôzne materiály – mamutie kly, kosť, paroh, kameň či hlina.

Dozaista sa používali aj materiály ako drevo a pod.

Tie sa však nedochovali.

K priestorovo najbližším nálezom

